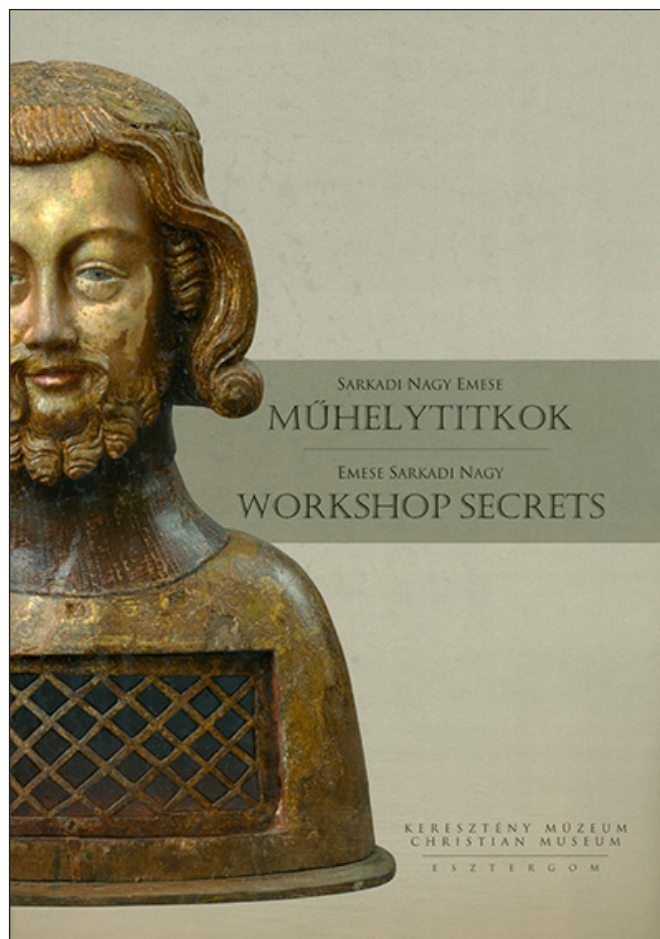

RECENZIO: SARKADI NAGY EMESE: MŰHELYTITKOK / WORKSHOP SECRETS

MAJOROSSY JUDIT

Magyar Régészeti 9. évf. (2020), 4. szám, pp. 65–69.

Ez a múzeumi tárlatvezető/kalauz „sok szempontból is rendhagyónak mondható”. Ezzel a mondattal indul a Sarkadi Nagy Emese által írt Bevezető ebben a 2019-es kötetben, amely az esztergomi Keresztény Múzeum gyűjteményében őrzött, a középkori Magyarország, illetve Németország és Ausztria területéről összegyűjtött műtárgyakat mutatja be. A szerző megemlíti, hogy a múzeumi katalógusok általában újonnan nyíló időszaki vagy állandó kiállításokhoz készülnek, és elsődleges céljuk, hogy bemutassák a látogatóknak a válogatás és bemutatás szempontjait, valamint a kiválogatott tárgyak háttéréről nyújtsanak információt. Ennek a kötetnek a születése mögött azonban más szándék húzódik meg. Ahogyan a szerzőnek a Nemzeti Kutatási, Fejlesztési és Innovációs Hivatalhoz 2013-ban benyújtott posztdoktori kutatói pályázatában olvashatjuk, „az esztergomi Keresztény Múzeum, gyűjteményeinek kiemelkedő gazdagsága ellenére, a magyar múzeumok átlagánál is nagyobb elmaradást mutat saját gyűjteményeinek feldolgozása terén.”¹ A kötet célja így egy naprakész összesítő katalógus elkészítése volt, amely – első lépésként – áttekintést ad a gyűjteményről, egybegyűjti az egyes tárgyakkal kapcsolatos alapvető információkat, rövid leírásokat, az eredetükkel kapcsolatos tudnivalókat; emellett a projekt digitalizálta a korábbi restaurálásokat, dokumentumait, archiválta a régi képanyagot, és új, naprakész bibliográfiát és részletes fotódokumentációt állított össze minden tárgyról.

*Műhelytitkok / Workshop Secrets by Emese Sarkadi Nagy
(Második, átdolgozott kiadás.)*

*Esztergom: Keresztény Múzeum / Christian Museum,
2019.*

232 pp. ISBN 978-963-7129-30-8.

Ennek a művészettörténeti munkának a speciális jellege az egyik fő oka annak, hogy miért éppen egy történész ír róla és miért egy régészeti folyóiratban. Az *arkhaiologia* görög szó eredetileg régi dolgok/tárgyak tanulmányozását jelenti, és a szerző ebben a felfogásban közelít a tárgyakhoz: a hagyományos művészettörténeti stíuselemzés mellett a régészeti kutatásra jellemző módszertani megközelítéseknek is teret ad. Ráadásul a katalógus nagy része valójában „archeológia” (latin kifejezéssel: *antiquitates*) abban az értelemben, hogy mit jelentettek ezek a tárgyak azon 19. századi műgyűjtők generációi számára, akik az esztergomi Keresztény Múzeumnak a kötetben bemutatott modern gyűjteményének alapjait lerakták. A

¹ NKFI (OTKA), PD 104215: A Keresztény Múzeum középkori és reneszánsz (14–16. századi) magyar, osztrák és német gyűjteményének alapszintű katalógizálása. <http://nyilvanos.otka-palyazat.hu/index.php?menuid=930&lang=HU&num=104215> (Letöltve: 2020.12.02.)

történészek (akik írásos forrásokkal dolgoznak) és az antikváriusok (akik történeti korok tárgyait tanulmányozzák) közötti 18. századi megkülönböztetés ebben az időszakban még meghatározónak számított, és a tárgyak keresése/felkutatása, az irántuk tanúsított kíváncsiság és érdeklődés motiválta a régiségek gyűjtését, gondozását és vásárlásukat a műtárgypiacon.

A Keresztény Múzeum egyetlen klasszikus katalógusa, amelyben minden műtárgy szerepelt, 1948-ban jelent meg (GENTHON et al. 1948). Később ezt kiváló tudósok impozáns kötetei követték 1964-ben (BOSKOVITS, MOJZER & MUCSI 1964) és 1993-ban (CSÉFALVY 1993), ezek a munkák azonban sok tekintetben kiegészítésre, frissítésre szorulnak a 21. század tudományos elvárásainak fényében. Az esztergomi Keresztény Múzeum Magyarország legfontosabb egyházi gyűjteménye és a legrégebbi nyilvános kollekció, amit 1875-ben Simor János (1813–1891) érsek és hercegprímás alapított saját „Privatsammlung”-jából. Jelenleg ez az ország harmadik legnagyobb ilyen jellegű gyűjteménye.² Apolyi Arnold (1823–1886) besztecerbányai, majd később nagyváradi püspök – akinek jelentős műgyűjteménye 1920-ban került át Esztergomba –, Csernoch János (1852–1927) politikus, parlamenti képviselő, kalocsai, majd később esztergomi érsek, illetve Serédy Jusztián (1884–1945) bencés szerzetes, kardinális és esztergomi érsek közreműködésével csaknem kétszáz közép-európai középkori és reneszánsz táblakép és faszobor került a múzeumba, így a gyűjtemény a közép-európai régió egyik legkiemelkedőbb gyűjteményévé vált (*Műhelytitkok*, 6. old.; JÉKELY 2017).

Kutatásai során³ Sarkadi Nagy nem csak felfrissítette a középkori műkincsekkel kapcsolatos tudást, de előkészítette ezek modern, hazai és nemzetközi bemutatását is, mind a tudományos, mind pedig a laikus közönség számára. A gyűjtemény magyar, német és osztrák területekről származó késő középkori műkincseiről összeállított, 2017 óta működő online kétnyelvű katalógus ugyanabban az időben indult el, amikor a múzeum a kastélykomplexum részeként nemzeti emlékhellyé vált (*lieux de memoire*; PIERRE 1989).⁴ A magyar parlament 2016. júniusi döntése értelmében a teljes esztergomi várhegy az érseki palotával, a híres reneszánsz Bakócz-kápolnával, a hercegprímási palotában őrzött levéltárral és könyvtárral, valamint a Keresztény Múzeum és a vár alatt elterülő történelmi Víziváros a nemzeti örökség kiemelt elemévé vált (felkerült a Nemzeti Örökség Intézet [listájára](#)). A Magyarország, Németország és Ausztria területéről⁵ származó értékes középkori műkincsek online is elérhetőek, ami nagyban hozzájárul ennek a fontos közép-európai középkori örökségi gyűjteménynek a láthatóságához, ismertségéhez.

Az itt bemutatott kétnyelvű múzeumi vezető, avagy katalógus bizonyos mértékig Sarkadi Nagy Emese tudományos kutatásainak mellékterméke: a kötet anyaga annak a heroikus munkának a során állt össze, amikor a szerző az online katalógust készítette elő és jónéhány tárgyat részletesen tanulmányozott. A Magyar Tudományos Akadémia Prémium Posztdoktori Kutatóprogramjának (MTA PPD 462027; „Az esztergomi Keresztény Múzeum középkori magyar, német és osztrák gyűjteményének művészettörténeti kutatása és restaurátori-természettudományos vizsgálata”, 2017–2020) keretein belül Sarkadi Nagy megkísérelte elvégezni a gyűjtemény teljes körű művészettörténeti értékelését, különös tekintettel azokra a tárgyakra, amelyek eddig kevésbé álltak a tudományos érdeklődés fókuszában, kiegészítve ezt bizonyos műkincsek restaurálásával, illetve többretnű természettudományos vizsgálatával. A munka során számos tudományos felfedezést tett, régi megközelítéseket, elemzéseket és interpretációkat kérdőjelezett meg és helyettük új magyarázatokat és vizsgálatokat kínált, és ezek közül többet tudományos folyóiratokban is közölt (a teljesség igénye nélkül, például HUBER 2015 (a Sarkadi Nagy által írt katalógustételek); SARKADI NAGY 2019;

² A legnagyobb középkori gyűjteményt a budapesti Szépművészeti Múzeum őrzi, míg a legnagyobb középkori magyar művészettörténeti anyag a budapesti Magyar Nemzeti Galéria birtokában van.

³ A fent említett NFI-OTKA projekt mellett a kutatást az egri Eszterházy Károly Egyetem által 2016-ban elnyert, az Emberi Erőforrás Fejlesztési Operatív Program által biztosított támogatás tette lehetővé.

⁴ A kulturális örökség és a *les lieux memoire* témájához, többek között ld. a *Korall: Társadalomtörténeti Folyóirat* 41-es (2010) és 75-ös (2019) számának cikkei.

⁵ Az esztergomi Keresztény Múzeum új honlapján található, 102 műtárgyat (táblaképeket és faszobrokat) tartalmazó, mindenre kiterjedő [online katalógus](#) eddig az egyetlen ilyen vállalkozás a műkincsek bemutatására. A többi gyűjteményből csak néhány, kiemelkedő tárgyról érhető el információ. A teljes gyűjtemény digitalizálása azonban most is folyamatban van.

MAJOROSSY & SARKADI NAGY 2019).⁶ Mindazonáltal az is egy lényeges szempont – főleg a múzeum örökségi helyszín jellegére való tekintettel –, hogy ezeket az eredményeket, manapság elengedhetetlen módon, szükséges egy sokkal szélesebb, általánosságban érdeklődő közönség elé tárni. Ráadásul múzeumpedagógiai, oktatási megközelítésből az sem lényegtelen, hogy mindez hogyan és milyen formában történik meg.

A kötet elsődleges célja, hogy közelebb hozza a nagyközönséghez a művészettörténészek és muzeológusok munkáját – ahogy a cím is sugallja, megismertesse vele a „műhelytitkokat” –, eloszlassa az ezeket a szakmákat övező mítoszokat, és egyben azt is bemutassa, mennyire összetett, többretegű lehet egy művészettörténeti elemzés, és hányféle más tudományágat („mesterséget”) kell bevonni a kutatás elején feltett kérdések megválaszolásához. A kötetben szereplő, a múzeumi leltári számaik alapján 130 „darab” (valójában az alfejezetekben részletesen bemutatott 49) műalkotás tárgyalása egészen máshogyan épül fel, a tárgyak másképpen vannak bemutatva, mint ahogyan azt más múzeumi vezetők és katalógusok esetében megszokhattuk. A kötet gerincét egy sor művészettörténeti és interdiszciplináris kutatási módszer adja. A fő fejezetekben pedig lépésről lépésre arra is fény derül, hogy egy-egy bemutatott módszer önmagában kevés, és valójában mindezeknek a megközelítésének a komplex összessége az, ami közelebb vihet minket a műtárgyak „titkaihoz”. Már a fejezetcímek is betekintést nyújtanak a mindennapi munkába és a velük kapcsolatban felmerülő problémákba, illetve a kérdésekbe, amiket a kutatás során a szakembereknek fel kell tennünk.

Ennek megfelelően a kötet az eredet kérdésével kezdődik (*1. fejezet: Eredetvizsgálat: A provenienciakutatás jelentősége és korlátai*). Ebben a fejezetben a cél annak bemutatása, milyen fontos lehet ez a lépés a félreértelmezések és a későbbi, ebből eredő téves magyarázatok elkerülése szempontjából. Kiválasztott példák szemléltetik, milyen félrevezető lehet kizárólag a vásárlás helyének ismeretéből kiindulni további dokumentáció hiányában, és hogy minden egyes információt – köztük ezt is – kritikusan, a többi – más módon szerzett – adat és ismeret összefüggésében kell szemlélnünk, legyenek ezek az adatok történeti, természettudományos vagy stíluskritikai jellegűek. Az aranyosmaróti szárnyasoltár táblái (19. old.) és egy valószínűleg Bécsben tanult mester által készített szárnyasoltár négy táblaképe (33. old.) jó példái annak, mennyire tévútra vihet az egyetlen adatra épített interpretáció: nem mindegy ugyanis, hogy az aranyosmaróti (Zlaté Moravce) plébániatemplomhoz vagy az ugyanott található Migazzi kastélyhoz; a Kapeller családhoz vagy Ipolyi Arnold érseki palotájának „Kapellájé-hez” (azaz kápolnájához) kötjük az adott műtárgyat. Ehhez hasonló példákkal a kötetben később is találkozunk. Az ezt követő fejezetek témája az ikonográfia (*3. fejezet: Meghökkentő történetek: Keresztény ikonográfia*) és a stíluselemzés (*4. fejezet: Művészettörténet stílusosan: Stíluskritika*). Ezekben számos példa illusztrálja, hogy az ilyen művészettörténeti ikonográfiai és stíluselemek, a műtárgy eredetére vonatkozó történeti adatokkal, valamint a lehetséges eredeti rendeltetési hely egyháztörténeti (liturgiai) kontextusával együtt, sokkal közelebb vihetnek minket egy-egy műtárgy keletkezésének és használatának megismeréséhez. Például Alexandriai Szent Katalin, Szent Dorottya, Barbara és Margit ábrázolása egy oltár szárnyain és az oltár predellája (112–113. old.) az alapos, mindenre kiterjedő vizsgálat eredményeként nagy valószínűséggel összekapcsolható a bécsújhelyi vár Corpus Christi kápolnájával. Ilyen esetekben a képek aprólékos megfigyelése, a történeti források (későbbi leltárak, templomfelújításokról szóló jelentések, vagy releváns régészeti megfigyelések és tárgyak) tanulmányozása, más esetekben a lehetséges feliratok helyes olvasata és értelmezése, illetve a heraldikai ábrázolások azonosítása különösen kiemelt szerepet kap. Ahogyan ez egy másik fejezetben bemutatásra kerül (*5. fejezet: Emberek a műalkotások mögött: Mecénások és mesterek – a történeti háttér*), ezek kulcsfontosságú kapcsolódási pontot jelenthetnek a festménnyel kapcsolatos valós történelmi tényekhez, eseményekhez, emberekhez és helyekhez. Bernhard Praun címerének azonosítása (162. old.), Stephan Geinperger (171. old.), egy premontrei apát (168. old.) vagy egy thüringiai dómvikárius (180. old.) nevének helyes olvasata lehetővé tette egyes képek „új”, részletes történeti háttérének felvázolását. Egy jelentős és a művészettörténeti szakirodalomban sokat tárgyalt műkinccsel, a garamszentbenedeki (Hronský Beňadik) bencés apátsági

⁶ Ez említettek mellett előkészületben, illetve sajtó alatt van több további tanulmány, például az alistali Madonnáról (ld. a kötet 56–59. oldalán), vagy egy Szent Margitot és az adományozót ábrázoló, bajor oltárképről (ld. a kötet 168–170. oldalán).

templom gótikus berendezésével kapcsolatban a kötet szintén egyedülálló bemutatási módot alkalmaz: nem kizárólag az egyes tárgyakat tanulmányozza, hanem az egymáshoz való viszonyukon keresztül, eredeti összefüggésükben mutatja be őket, összefüggő tárgycsoportként kezeli azokat. Ezekről a jól ismert, sokat kutatott tárgyokról egy külön fejezet, a kötet utolsó fejezete szól részletesen (6. fejezet: *A Szent Vér oltalmában. A garamszentbenedeki bencés apátsági templom késő gótikus berendezése: egy műtárgyegyüttes nyomában*), megmutatva, hogy az elemzés során nem szabad elfeledkeznünk a műtárgyat eredetileg körülvevő tér kontextusáról (valamint az abban használt más liturgikus tárgyairól) sem.

A kötetnek az eddig a nagyközönség számára készült múzeumi katalógusokhoz képest „legszoikatlanabb” része azonban a második fejezet, amelyben az anyag – maga a fa – válik a vizsgálat tárgyává (2. fejezet: *Jöjj és láss! Az autopszia lehetőségei: Természettudományos vizsgálatok a művészettörténetben*). A német régész és művészettörténész, Johann Joachim Winckelmann (1717–1768), a tudományos régészet egyik alapítója mutatott rá elsőként a (mű)tárgyak közvetlen megfigyelésének, megismerésének fontosságára. A többszöri vizsgálat, az újra és újra, közvetlen közélről végzett megfigyelés és az új módszerek alkalmazása nagy hangsúlyt kap ebben a fejezetben. Bemutatásra kerülnek a természettudományos módszerek, a dendrokronológia, az infravörös reflektográfia, az UV-lumineszcens képek, a röntgen és CT felvételek, a fa mikroszkopikus vizsgálata, a vertikális vagy keresztmetszeti képek, illetve festékpigmentek elemzése; a szerző igyekezett megmutatni és elmagyarázni, hogy ezek a módszerek hogyan „tanítanak meg minket látni” és mennyiben szélesítik a középkori művészettel kapcsolatos tudásunkat. Az úgynevezett alistáli (Dolný Štál) Madonna CT szkenje például megmutatta a középkori mester által alkalmazott szokatlan technikát, és bebizonyította, hogy a szobor – más hasonló szobrokkal ellentétben – egyetlen darab fából lett kifaragva, ami a szobrász, illetve a műhely kivételességére hívta fel a figyelmet (56. old.).⁷ A Schloss Lichtenstein mesterének táblaképei esetében (49. old.) a dendrokronológiai vizsgálatok, a fa évgyűrűinek elemzése segített a szárnyasoltár megmaradt darabjainak pontosabb datálásában. Több ezekhez hasonló példával találkozunk a kötetben, melyek mind arról tanúskodnak, hogyan tudnak a természettudományos módszerek az adott tárggyal kapcsolatos tudásunkhoz érdemben hozzájárulni.

Végül azt is meg kell említenünk, hogy a „katalógusban” szereplő minden műtárgyról – akárcsak a fentebb említett online katalógusban – a kutatás legaktuálisabb állását tükröző, részletes leírást találunk, a vonatkozó szakirodalommal. Emellett a kötet nem csak kiváló, tüéles és vadonatúj képanyagot tartalmaz Mudrák Attila jóvoltából, de ezek a fotók sok esetben a fontosabb részleteket, vagy a szobrok és táblák egyébként általában elhanyagolt hátsó vagy alsó felületét közélről is megmutatják. Így – bár a kötet elsősorban a laikus érdeklődő közönségnek készült, bepillantást engedve a művészettörténészek és muzeológusok mindennapi munkájába és problémáiba – az eddigi kutatás friss összefoglalása, a fent ismertetett módszerek kombinálásával elért új eredmények és a kiváló színes képek révén a kötet feltehetően a további tudományos kutatás hasznára is válhat.

FELHASZNÁLT IRODALOM

Boskovits, M., Mojzer, M. & Mucsi, A. (1964). *Az esztergomi Keresztény Múzeum képtára*. Budapest: Akadémiai Kiadó.

Cséfalvy, P. (ed.) (1993). *Keresztény Múzeum Esztergom*. Budapest: Corvina.

Genthon, I., Balogh, A., Csányi, K., Gerevich, T., Huszár, L. & Lepold, A. (eds.) (1948). *Esztergom műemlékei I. Múzeumok, kincstár, könyvtár*. Magyarország műemléki topográfiája, I/1. Budapest: Műemlékek Országos Bizottsága.

⁷ A középkori szobor CT-vizsgálatáról a *Magyar Kurír* nevű katolikus [hírpórtál](#) is beszámolt a szélesebb nagyközönség számára.

Majorossy Judit • Recenzió: Sarkadi Nagy Emese: *Műhelytitkok / Workshop Secrets*

Huber, W. (ed.) (2015). *Meisterwerke aus dem Keresztény Múzeum Esztergom. Exhibition Catalogue*. Sankt Pölten: Diözesanmuseum.

Jékely, Zs. (2017). Online Catalogue of the Christian Museum of Esztergom. Blog post. <https://jekely.blogspot.com/2017/11/online-catalogue-of-christian-museum-of.html> (Letöltve: 2020.10.28.)

Majorossy, J. & Sarkadi Nagy, E. (2019). Reconstructing Memory: Reconsidering the Origins of a Late Medieval Epitaph from Wiener Neustadt. *Acta Historiae Artium* 60, 71–122.

Pierre, N. (1989). Between Memory and History: Les lieux de mémoire. *Representations* 26 (1), 7–25.

Sarkadi Nagy, E. (2019). Ars meditandi – Ars moriendi. Javaslatok a Keresztény Múzeum Mária halála oltárának értelmezéséhez. *Ars Hungarica* 45 (4), 429–450.

8. kép. A cikkben említett magyarországi és külföldi kolostoros helyek, illetve lelőhelyek, 1. Mezőhegyes–88-as tábla, 2. Egres (Igriș, Románia), 3. Cikádor, 4. Margit-sziget, 5. Pomáz–Nagykovácsi, 6. Pilis, 7. Vértesszentkereszt, 8. Heiligenkreuz (Ausztria), 9. Acey (Franciaország), 10. Quincy (Franciaország), 11. Vermenton (Franciaország), 12. Auxerre (Franciaország), 13. Pontigny (Franciaország), 14. York (Egyesült Királyság) (a térkép alapja: Google)